

politekhniku". – Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 2013. 25–26. Print. **7**. Kyrychenko, O. A., M. P. Denysenko and V. S. Sidak. *Ekonomichna bezpeka subiektiv hospodarskoi diialnosti v umovakh hlobalnoi finansovoi kryzy*: monohrafiia / Ed. Kyrychenko O. A. – Kiev: IMB Universytetu "KROK", 2010. Print. **8**. Poberezhna N. M. "Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky" *Visnyk NTU "KhPI"*. No. 67 (1040). 2013. 179-186. Print. **9**. Skrypko, T. O. and B. M. Miziuk. "Otsiniuvannia rivnia investytsiinoi diialnosti malykh pidpriemstv za dopomohoiu indyikatoriv investytsiinoi bezpeky". *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniku": Menedzhment ta pidpriemstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*. No. 767. 2013. 225–232. Print. **10**. Vasylytsiv, T. H., V. I. Voloshyn, O. R. Boikevych and V. V. Karkavchuk *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia*: monohrafiia. Lviv: Vydavnytstvo, 2012. Print. **11**. Anisimova, O. M. and O. S. Kartecheva "Investytsiina bezpeka pidpriemstva v konteksti ekonomichnoi bezpeky: sutnist, zmist, otsinka y systema upravlinnia". *Teoretychni ta praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*. 2012. No 1. Tom 2. 293-297. Print. **12**. Bludova, T. V. and V. V. Tokar "Modeliuvannia innovatsiino-investytsiinoi diialnosti v konteksti ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva". *Elektronne naukove fakhove vydannia "Efektivna ekonomika"*. No. 2. 2013. Web. 04 May 2015 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1826>. **13**. Korchevska, L.O. and A. M. Demenska "Analiz metodik ocinki rinvya ekonomichnoi bezpeki pidpriemstv". *Ekonomika Kryma*. No. 1(34). 2011. 346-352. Print. **14**. Kamyshnikova, E. V. "Kachestvennaya ocenka ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya na osnove ispolzovaniya funktsii zhelatelnosti". *Ekonomika: problemi teorii ta praktiki: zb. nauk. pr.* No 251, t. III. 2009. 571-577. Print.

Надійшла (received) 24.03.2015

УДК 330.1

Ф. В. АБРАМОВ канд. екон. наук, доц., НТУ «ХПІ».

ЧИННИКИ СТАЛОСТІ УМОВНО НЕЕФЕКТИВНИХ ФОРМАЛЬНИХ ПРАВИЛ

В даній статті розглядаються причини неефективності умовно неефективних формальних правил та чинники їх сталості. Виділяються типи неефективності умовно неефективних формальних правил, що можуть бути обумовлені наявністю зовнішніх чинників неефективності. Аналізуються чинники, що обумовлюють сталість умовно неефективних формальних правил при наявності та відсутності зовнішніх чинників неефективності та наводяться рекомендації щодо їх застосування.

Ключові слова: формальні правила, трансакційні витрати, цільова неефективність, трансакційна неефективність, чинники сталості формальних правил.

Вступ. Успішність будь-яких реформ, особливо тих, що пов'язані зі зміною базових засад інституційної структури суспільства, залежить як від ефективності формальних правил, що приймаються протягом реформ, так й від їх сталості. У більшості випадків, формальні правила, що реформуються, будуються за прикладом формальних правил, що вже встигли продемонструвати свою ефективність у минулому чи в інших країнах. При

© Ф. В. Абрамов, 2015

цьому особливий інтерес викликають формальні правила, ефективність яких залежить від умов в яких застосовуються данні формальні правила.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Тісний зв'язок між якістю інститутів та економічним зростанням підкреслюється багатьма дослідниками, і на сьогоднішній час ця точка зору стала загально прийнятою. Багато досліджень присвячено аналізу взаємозв'язків між якістю інститутів та економічним розвитком на прикладі окремих країн чи регіонів [1]. Особливий інтерес дослідників викликав досвід інституційного перетворення в країнах з економікою перехідного типу [2]. Проте інституційні реформи не завжди були успішними. Значна частина запозичених формальних правил, в нових умовах, виявились неефективними, що змусило дослідників з обережністю ставитись до прямого запозичення формальних правил [3, 4] та шукати причини цього явища.

Мета статті. Метою даної статті є виявлення чинників, що визначають сталість умовно неефективних формальних правил.

Результати досліджень. Можна виділити цілу низку формальних правил ефективність яких залежить від зовнішніх умов, що не підпадають під дію відповідних формальних правил. Іншими словами, якщо подібні формальні правила виявляються неефективними, то причина їх неефективності полягає зовсім не у недоліках самих формальних правил або їх неефективній реалізації, а у несвоечасності або недоцільності їх застосування в умовах, що склалися на даний час.

Далі зовнішні умови, що здатні призвести до неефективності потенційно ефективного формального правила, ми будемо називати зовнішніми чинниками неефективності, а самі формальні правила, ефективність яких залежить від зовнішніх чинників неефективності — умовно неефективними формальними правилами.

З виділених нами трьох типів ефективності формальних правил [5] — цільової, трансакційної та етичної ефективності формальних правил — умовно неефективні формальні правила можуть характеризуватися лише цільовою та трансакційною неефективністю, тобто зовнішні чинники неефективності призводять до виникнення, або посилення цільової неефективності (неспроможність формального правила досягти поставленої мети) та/або трансакційної неефективності умовно неефективного формального правила (завищення рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур порівняно з альтернативними формальними правилами того ж рівня цільової ефективності).

В якості ілюстрації цільової неефективності умовно неефективних формальних правил, розглянемо наслідки впровадження дворівневої системи вищої освіти в умовах домінування безпосереднього та побічного попиту на вищу освіту [6].

В умовах домінування, на ринку освітніх послуг безпосереднього попиту на вищу освіту, студент, що пред'являє безпосередній попит,

зацікавлений, перш за все, в отриманні якісної освіти, яка є основою його майбутнього матеріального стану.

Але наявність різних природних здібностей до навчання призводить до того, що студенти менш здібні до навчання несуть більші повні витрати отримання вищої освіти, за рахунок більших зусиль, які їм необхідно прикласти для проходження курсу. Тому порівнюючи очікувані переваги від проходження другого рівня вищої освіти з відповідними повними витратами проходження даного рівня, менш здібний студент припинить своє навчання після закінчення першого рівня освіти.

Протилежна ситуація складається у випадку домінування побічного попиту на вищу освіту. Студент, що пред'являє побічний попит на вищу освіту, незацікавлений в отриманні якісної освіти. Його мета — отримання побічних благ, що пов'язані з процесом формального проходження навчального курсу. Конкуренція ж між ВНЗ, в умовах домінування побічного попиту на вищу освіту, призводить до того, що ВНЗ надзвичайно спрощують вимоги до проходження навчальних курсів, зменшуючи, тим самим, повні витрати отримання вищої освіти [7]. Внаслідок цього, повні витрати отримання вищої освіти стають меншими за очікувані переваги (переважно у вигляді побічних благ) від проходження другого рівня вищої освіти, навіть для менш здібних студентів і останні вирішують продовжити навчання.

Фактично, система дворівневої вищої освіти перетворюється на формальність і, незалежно від своїх здібностей, всі студенти прагнуть пройти обидва рівні передбачені даною системою освіти. Таким чином, ефективність впровадження дворівневої системи вищої освіти значною мірою залежить від наявності зовнішнього чинника неефективності — домінування побічного попиту на вищу освіту. Тобто, система дворівневої вищої освіти є умовно неефективним формальним правилом.

Слід зауважити, що відсутність зовнішнього чинника неефективності не гарантує високу ефективність умовно неефективних формальних правил. Проте наявність зовнішнього чинника неефективності обов'язково призводить до зменшення ефективності умовно неефективних формальних правил, порівняно з випадком відсутності відповідних зовнішніх чинників.

На відміну від умовно неефективних формальних правил, неефективність решти формальних правил обумовлена не зовнішніми чинниками неефективності, а вадами самих формальних правил чи неефективністю їх реалізації.

Наприклад, розглянемо ситуацію коли, з метою оптимізації бюджетних витрат, скорочується філія певної державної організації (це може бути скорочення лікарень, шкіл, бібліотек тощо), що надає відповідні безкоштовні послуги населенню. У багатьох випадках така оптимізація, дійсно, має сенс, бо якщо фінансування недостатнє, а кількість філій завищена, то кожна окрема філія буде нездатна надавати якісні послуги. В подібних умовах скорочення зайвих філій дозволить поліпшити

фінансування тих філій, що залишилися та надасть змогу надавати послуги прийнятної якості.

Проте, поліпшення фінансування лише надасть фізичну можливість для надання якісних послуг, а не гарантуватиме те, що послуги дійсно будуть якісними. Тому ефективність подібної оптимізації, у тій чи іншій сфері діяльності, вочевидь, залежатиме від наявності ефективних механізмів контролю якості послуг.

Незалежно від того яким саме чином реалізовано механізми контролю якості — на основі ринкових механізмів, чи за допомогою перевірок уповноваженими установами — конкретна реалізація цих механізмів передбачається самими формальними правилами. Відповідно, ефективність адміністративного скорочення кількості зайнятих буде залежати від того наскільки ретельно були розроблені данні формальні правила та здійснена їх реалізація. У крайньому випадку, коли ринкові механізми контролю якості відсутні, а адміністративні механізми контролю не ефективні, скорочення кількості філій не призведе до будь-якого поліпшення якості послуг і відповідні формальні правила будуть характеризуватися значною цільовою неефективністю.

В обох наведених прикладах розглянуті формальні правила характеризувалися цільовою неефективністю. Також в обох прикладах неефективність пов'язана з відсутністю ефективних механізмів контролю якості послуг. Проте в першому випадку, неефективність формального правила обумовлена зовнішнім чинником неефективності — домінуванням побічного попиту на ринку освітніх послуг, що не залежить від якості формальних правил чи ефективності їх реалізації. Натомість в другому прикладу цільова неефективність є наслідком недосконалості самих формальних правил чи неефективності їх реалізації і саме тому подібні формальні правила не можна вважати умовно неефективними.

Прикладом трансакційної неефективності умовно неефективних формальних правил можуть служити формальні правила ефективності яких залежить від ефективності інших формальних правил. При цьому неефективні формальні правила, що виступають в ролі зовнішніх факторів неефективності, можуть призводити не лише до трансакційної неефективності, але й до цільової неефективності умовно неефективних формальних правил.

Як й у випадку цільової неефективності, необхідно чітко розрізняти трансакційну неефективність умовно неефективних формальних правил, обумовлену зовнішніми чинниками, та трансакційну неефективність обумовлену неефективною реалізацією самих правил. У випадку трансакційної неефективності умовно неефективних формальних правил, трансакційна неефективність має місце через неефективність інших формальних правил, що виступають у якості зовнішніх факторів неефективності. Тобто, чисельність бюрократичних процедур та порядок їх

проходження регулюються іншими формальними правилами. У випадку ж трансакційної неефективності обумовленої неефективною реалізацією формальних правил, бюрократичні процедури регулюються тими ж самими формальними правилами, ефективність яких оцінюється.

Таким чином, впровадження умовно неефективних формальних правил є виправданим лише за умови відсутності зовнішніх чинників неефективності, коли їх ефективність визначається якістю самих формальних правил та якістю їх реалізації. При наявності ж зовнішніх чинників неефективності умовно неефективні формальні правила можуть бути прийняті лише після усунення відповідних зовнішніх чинників неефективності або ж мають бути заміщені альтернативними формальними правилами, ефективність яких не залежить від даних зовнішніх факторів неефективності.

За відсутності зовнішніх чинників неефективності, сталість умовно неефективних формальних правил визначається тими ж чинниками, що визначають несиметричність витрат зміни решти формальних правил [8]: неоднакова згуртованість зацікавлених груп; здатність формальних правил спотворювати дію ринкових механізмів, змінюючи інтереси зацікавлених груп; наявність у суспільстві певних уявлень про причини та наслідки актуальних проблем.

Специфічним же чинником сталості умовно неефективних формальних правил, що проявляється тільки при наявності зовнішніх чинників неефективності, є неочевидність того, що неефективність даних формальних правил обумовлена не прорахунками при їх розробці або реалізації, а саме наявністю зовнішніх чинників неефективності.

Наслідком вказаної особливості умовно неефективних формальних правил є те, що боротьба зацікавлених груп спрямована не на усунення зовнішніх чинників неефективності, а на подальше реформування відповідного умовно неефективного формального правила, або на його скасування.

Крім того, уявлення про власні інтереси в кожній з зацікавлених груп виявляється викривленим і за скасування раніш прийнятих умовно неефективних формальних правил можуть активно виступати, навіть ті зацікавлені групи, в чиїх інтересах було б відновлення даних формальних правил після усунення зовнішніх чинників неефективності.

Як наслідок, посилюючи вже наявні недоліки умовно неефективних формальних правил, або ж призводячи до додаткових негативних наслідків, зовнішні чинники неефективності обумовлюють збільшення чисельності груп зацікавлених в скасуванні даних формальних правил та/або посилюють їх зацікавленість в цьому. Посилення активності зазначених груп призводить до того, що при наявності зовнішніх чинників неефективності умовно неефективні формальні правила можуть бути скасовані з більшою легкістю, ніж у випадку їх відсутності. Очевидним є те, що в залежності від наявності

або відсутності зовнішніх чинників неефективності, умовно неефективні формальні правила будуть мати не лише різний ступінь ефективності, але й різний ступінь сталості, а саме — зовнішні чинники неефективності зміщують баланс витрат прийняття та витрат скасування умовно неефективних формальних правил в бік прямої несиметричності витрат зміни. Іншими словами, якщо умовно неефективне формальне правило, при відсутності зовнішніх чинників неефективності, характеризувалося симетричними витратами зміни, то за наявності зовнішніх чинників неефективності теж саме формальне правило буде характеризуватися прямою несиметричністю витрат зміни.

Але треба звернути увагу на те, що зміщення балансу витрат прийняття та витрат скасування в бік прямої несиметричності витрат зміни не означатиме, що умовно неефективні формальні правила, за наявності зовнішніх чинників неефективності, будуть обов'язково характеризуватися прямою несиметричністю витрат зміни. Остаточний характер несиметричності витрат зміни буде визначатися співвідношенням витрат прийняття та зменшеними, внаслідок дії зовнішніх чинників неефективності, витратами скасування даного формального правила.

Висновки. З вище викладеного можна зробити наступні висновки:

По-перше, ефективність умовно неефективних формальних правил залежить від наявності зовнішніх чинників неефективності.

По-друге, умовно неефективні формальні правила можуть характеризуватися цільовою та транзакційною неефективністю.

По-третє, за наявності зовнішніх чинників неефективності, умовно неефективні формальні правила характеризуються більшою прямою несиметричністю витрат зміни, ніж за відсутності відповідних зовнішніх чинників.

Список літератури: 1. *La Porta R.* The Quality of Government / *R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer, R. Vishny* // Journal of Law, Economics, and Organization. – 1999. – Vol. 15, № 1. – P. 222-279. 2. *Weingast B.* The economic role of political institutions: market-preserving federalism and economic development / *B. Weingast* // Journal of Law, Economics, and Organization. – 1995. – Vol. 11, № 1. – P. 1-31. 3. *Норт Д.* В тени насилия: уроки для обществ с ограниченным доступом к политической и экономической деятельности / *Д. Норт, Дж. Уоллис, С. Уэбб, Б. Вайнгаст* // Вопросы экономики. – 2012. – № 3. – С. 4-31. 4. *Полтерович В. М.* Стратегии институциональных реформ. Перспективные траектории / *В. М. Полтерович* // Экономика и математические методы — 2006. — Т. 42, № 1. — С.3-18. 5. *Абрамов Ф. В.* Критерии эффективности формальных правил и их влияние на экономическое развитие / *Ф. В. Абрамов* // Вісник Одеського національного університету. – 2011. – Т. 16, Вип. 20. – С. 7-13. 6. *Абрамов Ф. В.* Эффективность двухуровневой системы высшего образования в условиях побочного спроса на высшее образование / *Ф. В. Абрамов* // Вісник Національного технічного університету “ХПИ” Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Харків: НТУ“ХПИ”. – 2014. – № 34, С. 117-121. 7. *Абрамов Ф. В.* Качество высшего образования и коррупция в вузах: факторы динамики / *Ф. В. Абрамов* // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 11-12. – С. 8-10. 8. *Абрамов Ф. В.* Факторы устойчивости формальных правил / *Ф. В. Абрамов* // Вісник Національного технічного

університету «ХПІ» Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Харків: НТУ«ХПІ». – 2012. – № 25, С. 122-127.

Bibliography (transliterated): 1. La Porta R. *The Quality of Government* / R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer, R. Vishny // Journal of Law, Economics, and Organization. – 1999. – Vol. 15, No 1. – P. 222-279. 2. Weingast B. *The economic role of political institutions: market-preserving federalism and economic development* / B. Weingast // Journal of Law, Economics, and Organization. – 1995. – Vol. 11, No 1. – P. 1-31. 3. Nort D. *V teni nasilija: uroki dlja obshhestv s ogranichenym dostupom k politicheskoj i jekonomicheskoj dejatel'nosti* / D. Nort, Dzh. Uollis, S. Ujebb, B. Vajngast // Voprosy jekonomiki. – 2012. – No 3. – P. 4-31. 4. Polterovich V. M. *Strategii institucional'nyh reform. Perspektivnye traektorii* / V. M. Polterovich // Jekonomika i matematicheskie metody — 2006. — Vol. 42, No 1. — P.3-18. 5. Abramov F. V. *Kriterii jeffektivnosti formal'nyh pravil i ih vlijanie na jekonomicheskoe razvitie* / F. V. Abramov // Visnik Odes'kogo nacional'nogo universitetu. – 2011. – Vol. 16, No 20. – P. 7-13. 6. Abramov F. V. *Jefferktivnost' dvuhurovnevoj sistemy vysshego obrazovaniya v uslovijah pobochnogo sprosa na vysshee obrazovanie* / F. V. Abramov // Visnyk Natsional'noho tekhnichnogo universytetu «KhPI» Zbirnyk naukovykh prats'. Tematychnyy vypusk: Tekhnichnyy prohres i efektyvnist' vyrobnytstva. – Kharkiv: NTU«KhPI». – 2014. – No 34, P. 117-121. 7. Abramov F. V. *Kachestvo vysshego obrazovaniya i korrupcija v vuzah: factory dinamiki* / F. V. Abramov // Ekonomichnij chasopis-XXI. – 2011. – No 11-12. – P. 8-10. 8. Abramov F. V. *Factory ustojchivosti formal'nyh pravil* / F. V. Abramov // Visnyk Natsional'noho tekhnichnogo universytetu «KhPI» Zbirnyk naukovykh prats'. Tematychnyy vypusk: Tekhnichnyy prohres i efektyvnist' vyrobnytstva. – Kharkiv: NTU«KhPI». – 2012. – No 25, P. 122-127.

Надійшла (received) 25.03.2015

УДК 330.012

О.С. ЧМЕЛЕВА, канд. экон. наук, доц., НТУ «ХПИ»
К.М. ВИЛЕНСКАЯ, студентка НТУ «ХПИ»

ПРОБЛЕМЫ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ВЕДЕНИЯ БИЗНЕСА

В статье представлено обоснование понятия «современные условия ведения бизнеса», раскрыты тенденции развития Украины в современных условиях ведения бизнеса на основе анализа данных рейтинга «Ведение бизнеса» (DoingBusiness) и индекса инвестиционной привлекательности (EBA index), определены основные проблемы тенденций развития Украины в современных условиях ведения бизнеса и основные направления их решения.

Ключевые слова: современные условия ведения бизнеса, рейтинг «Ведение бизнеса» (DoingBusiness), индикаторы рейтинга «Ведение бизнеса», индекс инвестиционной привлекательности (EBA index), Европейская Бизнес Ассоциация (EBA).

Введение. Современные условия ведения бизнеса создаются процессами глобализации, интернационализации и интеграции, в среде возрастания

© О.С. Чмелева, К.М. Виленская, 2015